

УДК 346.21

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.30.132879>

А. В. Смітюх, канд. юрид. наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра адміністративного та господарського права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПРАВО ЗАСНОВНИКА КОРПОРАТИВНОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ВНЕСЕННЯ ВКЛАДУ

Внесення вкладу до корпоративного капіталу корпоративного підприємства має бути переосмислене: його слід розуміти як право, а не обов'язок особи щодо корпоративного підприємства. Право засновника корпоративного підприємства на внесення вкладу – це відносне право вносити корпоративний вклад до корпоративного капіталу корпоративного підприємства, яке виникає після державної реєстрації корпоративного підприємства як юридичної особи замість організаційно-установчих повноважень власника абсолютного характеру, що виявляються вичерпаними в момент державної реєстрації підприємства як юридичної особи. Рішення про створення корпоративного підприємства і норми закону встановлюють строки реалізації цього права і у разі спливу зазначених строків воно припиняється.

Ключові слова: корпоративні права; корпоративні обов'язки; корпоративні підприємства.

Постановка проблеми. Законодавство України передбачає обов'язок учасника вносити вклади або паї чи оплачувати акції для усіх організаційно-правових форм корпоративних підприємств.

Зазначений вище корпоративний обов'язок дослідники відносять до основних безумовних, і, водночас – майнових обов'язків, що вимагають здійснення активних і значущих дій [1, с. 146-148; 2, с. 145-147, 3, с. 453-454; 4, с. 182-183].

На нашу думку, внесення вкладу концептуально має передувати виникненню корпоративної частки, і, відповідно, як основного масиву корпоративних прав, так і відносин участі, як правового зв'язку. Отже, особа, яка здійснює внесення вкладу ще не може вважатися учасником корпоративного підприємства. Навіть якщо йдеться про збільшення корпоративного капіталу – внесення додаткового вкладу передують формуванню відповідної частки і виникненню посвідчених нею корпоративних прав. Таким чином, попри усталену думку, суб'єктом, що здійснює внесення вкладу, яке розуміється зазвичай як найважливіший корпоративний обов'язок, є особа, котра ще не є учасником корпоративного підприємства – це його засновник, або, якщо йдеться про збільшення корпоративного капіталу – квазізасновник.

Внесення корпоративного вкладу – це критично важлива для корпоративного підприємства дія засновника або квазізасновника, саме факт внесення вкладу економічно зумовлює набуття учасником корпоративних прав. Є. Васильєв вважає оплату акцій (по суті – внесення вкладу) єдиним обов'язком акціонера [5, с. 152].

Утім, слід, на нашу думку, з'ясувати, чи коректно взагалі розглядати внесення вкладу як обов'язок?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику, що досліджується у цій статті розглядали В. Васильєва, Є. Васильєв, Б. Купчак, Л. Гачак-Величко, В. Кравчук, Д. Ломакін, С. Могілевський, І. Шиткіна та деякі інші дослідники.

Мета цієї статті полягає в обґрунтуванні тези про те, що внесення вкладу, паю або оплата акцій є не обов'язком, а правом особи щодо корпоративного підприємства.

Якщо це – обов'язок, то йому кореспондує право корпоративного підприємства (з моменту його виникнення), отже, якщо це так, то підприємство може примусити засновника до виконання цього обов'язку в натурі – зокрема шляхом стягнення з нього суми грошового вкладу чи витребування майна, якщо вклад має бути зроблений у матеріаль-

ній формі, а прострочення внесення вкладу означає можливість нарахування і стягнення товариством певних штрафних санкцій із засновника. Утім, це вочевидь суперечить сутності відносин, що складаються між корпоративним підприємством та його засновником або учасником. Також, слід відзначити, що можливість внести вклад у багатьох ситуаціях розглядається учасниками як певна перевага, за яку слід боротися, зокрема через те, що при збільшенні статутного капіталу внесення додаткового вкладу іншими особами означає перерозподіл часток і пропорційне зменшення частки учасника, який не здійснив додатковий вклад, як наслідок, можливо – втрату цим учасником корпоративного контролю. Саме через це в АТ при приватному розміщенні акцій відповідно до ст. 27 Закону України «Про акціонерні товариства» акціонери мають переважне право на придбання таких акцій пропорційно кількості акцій, що їм належать, отже виникає питання – внесення вкладу до статутного капіталу АТ (а придбання розміщуваних АТ акцій є по суті внесенням вкладу до АТ) – це реалізація права чи виконання обов'язку? З іншого боку як охарактеризувати ситуацію, коли товариство, в особі директора, що діє, фактично, інтересах учасника «А» відмовиться приймати вклад, що його вносить учасник «Б» (наприклад – з метою запобігти збільшенню частки учасника «Б», і, відповідно, ступеню його корпоративного контролю): що це – перешкоджання виконанню обов'язку особи чи порушення її прав? З іншого боку постає питання: якщо внесення вкладу при створенні корпоративного підприємства є корпоративним обов'язком – хто є суб'єктом відповідного права, що кореспондує цьому обов'язку при створенні АТ, де вклади вносяться у повному обсязі до моменту створення товариства і його державної реєстрації, тобто – коли воно ще не існує як юридична особа?

У теорії права обов'язок розглядається як приписана особі міра необхідної поведінки, якій особа повинна слідувати відповідно до вимог уповноваженої особи з метою задоволення її інтересів [6, с. 125-126; 7, с. 46], вид і міра належної поведінки зобов'язаного суб'єкта [8, с. 39, 185], або ж вид і міра належної поведінки суб'єкта права встановлена юридичними нормами для задоволення інтересів управленої особи, що забезпечена державою [9, с. 574], невиконання обов'язку має наслідком настання відповідальності.

Ті самі автори визначають суб'єктивне право як міру дозволеної поведінки уповноваженої особи, що з метою задоволення її інтересів забезпечується юридичними обов'язками інших осіб [6, с. 125-126], вид і міру можливої поведінки [8, с. 39, 185], вид і міру дозволеної поведінки суб'єкта, встановлену юридичними нормами для задоволення інтересів управленої особи, що забезпечена державою [9, с. 574].

І. С. Шиткіна прямо вказує, що «корпоративний обов'язок по оплаті акцій (часток) стосується тільки випадку внесення вкладів до статутного капіталу товариства при його створенні, оскільки внесення вкладів при збільшенні розміру статутного капіталу є правом, а не обов'язком акціонера (учасника)» [10, с. 18], утім, дії з внесення вкладу до корпоративного капіталу товариства при його створенні та при збільшенні такого капіталу принципово не відрізняються: єдина різниця існує в АТ, де вклади вносяться до моменту державної реєстрації, але навіть ця різниця відсутня в усіх інших видах товариств, де корпоративний капітал товариства формується протягом певного часу після його створення. Отже, якщо особа має право вносити вклад до корпоративного капіталу при його збільшенні – чому при створенні товариства внесення вкладу розуміється як обов'язок?

На нашу думку, внесення вкладу до корпоративного капіталу корпоративного підприємства за будь-яких обставин має бути переосмислене: його слід розуміти як право особи. Таке право ґрунтується на положеннях відповідного локального акту – рішення про створення корпоративного підприємства або збільшення його корпоративного капіталу. Відповідне рішення і норми закону встановлюють строки реалізації права внести вклад до корпоративного капіталу і у разі спливу зазначених строків відповідне право припиняється. На нашу думку, право на внесення вкладу є єдиним майновим правом засновника (при створенні корпоративного підприємства) чи квазізасновника (при збільшенні корпоративного капіталу такого підприємства), якому кореспондує обов'язок кор-

поративного підприємства прийняти такий вклад. Отже, невнесення вкладу не може тягти для засновника жодної відповідальності.

З цього приводу слід зауважити, що в АТ, де вклади вносяться повністю до моменту державної реєстрації товариства будь-яка відповідальність за невнесення вкладу, принаймні – перед самим товариством *a priori* відсутня, так само у разі збільшення статутного капіталу АТ – особа, яка не внесла відповідний вклад просто не набуває ані акції ані відповідні корпоративні права. Утім, у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю, де вклад вноситься протягом року (відповідно до ст. 52 Закону України «Про господарські товариства») або ж, за новим законодавством – шести місяців, якщо інше не встановлено статутом (ст. 14 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»), а корпоративні права виникають одразу після створення товариства, «авансом», невнесення вкладу тягне виключення учасника, яке вчені традиційно розуміють як форму відповідальності учасника перед товариством за невиконання його обов'язків [11, с. 282]. Утім, якщо ст. 63 Закону України «Про господарські товариства» пов'язувала виключення учасника із систематичним невиконанням його обов'язків або перешкоджанням досягненню цілей товариства, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» передбачає виключення учасника лише у разі прострочення внесення вкладу (п. 1 ч. 2 ст. 15), а також – у разі смерті, оголошення судом безвісно відсутнім або померлим учасника – фізичної особи чи припинення учасника – юридичної особи, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків, та якщо протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством, спадкоємці (правонаступники) такого учасника не подали заяву про вступ до товариства відповідно до закону.

Можна бачити, що за новим Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» виключення учасника можна розглядати скоріше як суто технічну операцію, ніж як форму відповідальності.

На нашу думку, внесення корпоративного вкладу є, по суті, основним правом особи (засновника чи квазізасновника) щодо корпоративного підприємства, якому кореспондує обов'язок корпоративного підприємства прийняти вклад, реалізацію особою цього права слід розуміти як правоутворюючий факт, що обумовлює виникнення корпоративної частки, і, відповідно, як основного масиву корпоративних прав, так і відносин участі як правового зв'язку особи з відповідним корпоративним підприємством та самого статусу учасника корпоративного підприємства. Існування корпоративних прав з несформованої частки, належних особі, яка не взяла участь у формуванні майнової бази корпоративного підприємства, є, на нашу думку, правовою аномалією.

Таким чином, модель регулювання цих відносин в АТ має бути поширена на усі інші види корпоративних підприємств у тому сенсі, що статус учасника та корпоративні права щодо корпоративного підприємства повинні надаватися не «авансом», а лише після фактичного внесення корпоративного вкладу та формування відповідної частки, відповідно строк внесення вкладу має бути зменшений до одного місяця з моменту державної реєстрації корпоративного підприємства, внесення вкладу слід розуміти не як виконання обов'язку, а як реалізацію права засновника, що базується на рішенні про створення корпоративного підприємства (або на рішенні загальних зборів – якщо йдеться про квазізасновника і збільшення корпоративного капіталу).

В. А. Васильєва розуміє засновницьке право як право на створення юридичних осіб [4, с. 166], утім, чинне законодавство містить категорію організаційно-установчих повноважень власника (ст. 135 ГК України), які є видом організаційно-господарських повноважень (ст. ст. 2, 22, 24 ГК України) і включають, серед іншого, право одноосібно або спільно з іншими власниками на основі належного особи майна засновувати господарські організації, на свій розсуд визначаючи мету і предмет, структуру утвореного ним суб'єкта господарювання, склад і компетенцію його органів управління, порядок використання майна, інші питання управління діяльністю суб'єкта господарювання.

Час, коли реалізуються організаційно-установчі повноваження прив'язується до моменту прийняття рішення про створення господарської організації, відповідно, організаційно-установчі повноваження можуть розумітися як абсолютне право власника майна створювати суб'єкти господарювання та визначати усі параметри цих суб'єктів. Після заснування корпоративного підприємства організаційно-установчі повноваження власника виявляються реалізованими, вичерпаними і замість них виникають корпоративні права. Утім, у проміжок часу між створенням корпоративного підприємства і внесенням корпоративного вкладу, тобто – коли юридична особа вже існує, між корпоративним підприємством та його засновником виникають відносини, у яких засновник має відносне, адресоване не невизначеному колу осіб, а саме підприємству право (не обов'язок) передати підприємству свій корпоративний вклад, а підприємство зобов'язане прийняти відповідне майно. Саме це право засновника щодо створеного ним підприємства (зокрема – корпоративного) і слід іменувати, на нашу думку, засновницьким правом: воно заміщує собою організаційно-установчі повноваження власника абсолютного характеру, що виявляються вичерпаними в момент державної реєстрації підприємства як юридичної особи. Слід підкреслити, що хоча внесення корпоративного вкладу є, на нашу думку, правом засновника або квазізасновника щодо корпоративного підприємства, засновники чи квазізасновники можуть укласти між собою договір, який передбачатиме їх взаємні обов'язки щодо створення підприємства, внесення вкладів і взаємну відповідальність за їх невиконання. У такому разі засновник (квазізасновник) є таким, що має право внести вклад щодо корпоративного підприємства і несе обов'язок внести вклад щодо інших засновників (квазізасновників).

Висновки. Таким чином, право засновника (квазізасновника) корпоративного підприємства на внесення вкладу (засновницьке право) – це відносне право вносити корпоративний вклад до корпоративного капіталу корпоративного підприємства, яке виникає після державної реєстрації корпоративного підприємства як юридичної особи або збільшення корпоративного капіталу вже існуючого корпоративного підприємства замість організаційно-установчих повноважень власника абсолютного характеру, що виявляються вичерпаними в момент державної реєстрації підприємства як юридичної особи або збільшення корпоративного капіталу.

Список літератури

1. Купчак Б., Гачак-Величко Л. Корпоративні права та їх застосування в господарській діяльності [Текст] / Б. Купчак, Л. Гачак-Величко // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2010. – Вип. 5. – С. 145-155.
2. Могилевский С. Д. Общество с ограниченной ответственностью: законодательство и практика его применения [Текст] / С. Д. Могилевский. – М.: Статут, 2010. – 421 с.
3. Ломакин Д. В. Корпоративные правоотношения: общая теория и практика ее применения в хозяйственных обществах [Текст]. – М.: Статут, 2008. – 511 с.
4. Корпоративне право України [Текст]: підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва; за заг. ред. В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
5. Гражданское и торговое право капиталистических государств. Учебник. Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Международные отношения, 1993. – 522 с.
6. Алексеев С. С. Общая теория права [Текст]: в 2 т. / С. С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1982. – Т. II. – 360 с.
7. Толстой Ю. К. К теории правоотношения [Текст] / Ю. К. Толстой. – Ленинград: Издательство Ленинградского Университета, 1959. – 88 с.
8. Афанасьев В. С., Гранат Н. Л. Общая теория права и государства [Текст]: Учебник / В. С. Афанасьев, Н. Л. Гранат; под ред. В. В. Лазарева – М.: Юрист, 1996. – 472 с.
9. Скаун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): [Текст]: учебник / О. Ф. Скаун. – Х.: Эспада, 2005. – 840 с.
10. Шиткина И. С. Правовое регулирование корпоративных прав и обязанностей [Текст] // Хозяйство и право. – 2011. – № 1. – Приложение. – С. 2-23.
11. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах [Текст]: Монографія / В. М. Кравчук. – Львів: Край, 2009. – 464 с.

Стаття надійшла 23.05.2018 р.

А. В. Смитюх, канд. юрид. наук, доцент
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра административного и хозяйственного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ПРАВО УЧРЕДИТЕЛЯ КОРПОРАТИВНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ НА ВНЕСЕНИЕ ВКЛАДА

Резюме

Внесение вклада в корпоративный капитал корпоративного предприятия должно быть переосмыслено: его следует понимать как право, а не обязанность лица по корпоративному предприятию. Право учредителя корпоративного предприятия на внесение вклада – это относительное право вносить корпоративный вклад в корпоративный капитал корпоративного предприятия, возникающее после государственной регистрации корпоративного предприятия как юридического лица вместо организационно-учредительских полномочий собственника абсолютного характера, которые исчерпываются в момент государственной регистрации предприятия как юридического лица. Решение о создании корпоративного предприятия и нормы закона устанавливают сроки реализации этого права и в случае истечения указанных сроков оно прекращается.

Ключевые слова: корпоративные права; корпоративные обязанности; корпоративные предприятия.

A. V. Smitiukh, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of Administrative and Commercial Law
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

THE RIGHT OF THE FOUNDER OF THE CORPORATE ENTERPRISE TO MAKE A CONTRIBUTION

Summary

Making a contribution to the corporate capital of a corporate enterprise must be rethought: it should be understood as a right, not a person's obligation for a corporate enterprise. The right of the founder of a corporate enterprise to make a contribution is a relative right to make corporate contributions to the corporate capital of a corporate enterprise that arises after the state registration of a corporate enterprise as a legal entity instead of the organizational and founding authorities of the owner of an absolute nature that is exhausted at the time of state registration of the enterprise as a legal entity. The decision to establish a corporate enterprise and the rules of law provide the term for the exercise of this right and in the event of the expiration of these term it ceases.

Key words: corporate rights; corporate obligations; corporate enterprises.